

Sebastian BERNAT

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej
Lublin, Polska
e-mail: sebastian.bernat@poczta.umcs.lublin.pl

FILM I TURYSTYKA FILMOWA A KRAJOBRAZ

FILM AND FILM TOURISM AND LANDSCAPE

Słowa kluczowe: turystyka filmowa, krajobraz, woj. lubelskie

Key words: film tourism, landscape, Lublin Voivodeship

Streszczenie

Artykuł przedstawia wyniki badań, których celem była identyfikacja miejsc, wykorzystywanych jako plenery filmowe oraz rozpoznanie cech i elementów krajobrazu wpływających na jego atrakcyjność dla produkcji filmowych i turystyki filmowej. W pierwszej części artykułu zarysowano rozwój turystyki filmowej na świecie i w Polsce, a następnie scharakteryzowano rolę krajobrazu w filmach. Po zaprezentowaniu kontekstu podjętej problematyki, w drugiej części artykułu omówiono atrakcyjność krajobrazową województwa lubelskiego dla realizacji filmowych i turystyki filmowej, a następnie przedstawiono wyniki badań sondażowych przeprowadzonych wśród studentów UMCS w Lublinie. Badania wykazały, że województwo lubelskie posiada ukryty potencjał związany z inspiracjami krajobrazowymi w sztuce filmowej. Choć najczęściej wykorzystywanymi przez „filmowców” plenerami filmowymi są krajobrazy kulturowe małomiasteczkowe i wielkomiejskie o zachowanej zabudowie historycznej (m.in. Lublin, Kazimierz Dolny, Zamość), to atrakcyjność pozostałych typów krajobrazów jest również duża.

Abstract

In the paper are presented results of the research which the basic objective was to identify spots that are used as open-air locations in films. The next aim is to recognize those features and components of landscape which determine its attraction for film productions and film tourism. In the first part of the paper, an outline of development of film tourism in Poland and in the world is presented as well as significance of landscape for film scenes. After a short introduction on the issues examined, in the second part of the article, landscape appeal for film productions and film tourism in the Lublin region is described. Then, results of the survey, conducted among the students of MCSU in Lublin, are presented. As the researches reveal, the Lublin region can be characterized by hidden potential connected with landscape inspirations for the film art. Cultural landscapes of small towns as well as those of big cities, which possess well-preserved historical buildings (among others: Lublin, Kazimierz Dolny, Zamość), belong to the most popular and the most frequently used by filmmaker open-air locations in different film productions. But, it should be stressed that other types of landscapes are also of great attraction and arouse interest among films producers.

WPROWADZENIE

Krajobraz jest częścią doświadczenia turystycznego. K. Stierle (2003) uważa, że za prekursora rekreacyjnego postrzegania krajobrazu uznać można F. Petrarke (1304-1374), który jako pierwszy opisał wrażenia uzyskane podczas zdobywania szczytu MT.Ventoux w grupie górskiej Barronnies we francuskich Prealpach Południowych (za Pietrzak, 2010). Pod koniec XVIII w. rozpowszechniła się w Wielkiej Brytanii, a następnie w innych krajach Europy nowa forma turystyki, zwana „turystyką widokową/krajobrazową”. Podróżowano w poszukiwaniu widoków i nastrojów, by oglądać i z dystansu kontrolować świat (Urry, 2007). Pojęcie „turystyki krajobrazowej”, które odnosi się najczęściej do podróży mających na celu podziwianie widoków, funkcjonuje także współcześnie. J.M. Mateo-Rodriguez (2003) określa tym terminem wysokiej jakości turystykę poznawczą, umożliwiającą odkrycie i zrozumienie krajobrazu jako holistycznego systemu przyrodniczo-kulturowego¹. W ostatnich latach coraz większe zainteresowanie zdobywa jednak inna forma turystyki, w której krajobraz celu podróży odgrywa równie ważną rolę. Jest to turystyka filmowa (*film tourism, film-induced tourism, set-jetting*), będąca rezultatem zainteresowania miejscem lub atrakcją, która była widziana w filmie² (Stasiak, 2009).

Oglądając określony film, często dostrzegamy znajomy krajobraz, rozpoznajemy miejsce i zadajemy sobie pytanie: co jest niezwykłego w danym krajobrazie/miejscu skoro właśnie tam umieszczono akcję filmu? Krajobraz zyskuje wówczas na atrakcyjności. Podróżujemy zatem, aby odkrywać jego niezwykłość w bezpośrednim doświadczeniu. Rozpoznane elementy charakterystyczne krajobrazu danego miejsca będą wówczas pozostawały w naszej pamięci jako te, które wpływają na jego atrakcyjność.

Celem badań, których wyniki przedstawiono w artykule, była identyfikacja miejsc, wykorzystywanych jako plenery filmowe oraz rozpoznanie cech i elementów krajobrazu wpływających na jego atrakcyjność dla produkcji filmowych i turystyki filmowej. Badania przeprowadzono na przykładzie województwa lubelskiego. Artykuł powstał na bazie literatury i źródeł internetowych oraz prac zaliczeniowych (ofert) z zakresu turystyki filmowej w wybranych miastach i regionach świata, przygotowanych przez studentów turystyki i rekreacji UMCS w Lublinie. Dodatkowo przeprowadzono analizę wybranych produkcji filmowych pod kątem krajobrazów w nich pokazanych oraz zastosowano badania sondażowe³ w celu rozpoznania świadomości studentów turystyki i rekreacji UMCS na temat relacji: krajobraz–film–turystyka w województwie lubelskim.

---

¹ Koncepcję tę rozwija S. Kulczyk (2014), omawiając dwie procedury (dedukcyjną i indukcyjną) determinujące sposób, w jaki turyści poznają krajobraz. Interesujące są także rozważania U. Mygi-Piątek (2016) o roli krajobrazu we współczesnej turystyce.

² Film to utwór dowolnej długości, który jest złożony z serii następujących po sobie obrazów z dźwiękiem lub bez dźwięku, utrwalonych na nośniku, który wywołuje wrażenie ruchu, tworzy całość i posiada treść (Ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r. o kinematografii).

³ W ankiecie wzięło udział 47 osób, zamieszkałych głównie w Lublinie (15 os.) i innych miastach woj. lubelskiego a także na Ukrainie (Kijów, Lwów), Białorusi (Brześć) i w Kazachstanie (Astana).

TURYSTYKA FILMOWA NA ŚWIECIE I W POLSCE

Główny podział turystyki filmowej opiera się o kryterium przestrzenne. Miejsca faktycznie istniejące w przestrzeni, które posłużyły za plenery filmowe są określane jako *on-locations*, a miejsca typu studia filmowe, parki filmowe noszą nazwę *off-locations* (Roesch, 2010). W świetle innego podziału w ramach turystyki filmowej wyróżniana jest turystyka biograficzna oraz turystyka fikcji filmowej (Stasiak, 2009). Pierwszy rodzaj opiera się na zwiedzaniu muzeów, miejsc przebywania gwiazd, uczestnictwie w festiwalach filmowych. Natomiast turystyka fikcji filmowej opiera się na rzeczywistym kontakcie z plenerem filmowym, przeżywaniu treści filmu i podążaniu szlakami bohaterów filmowych w oryginalnej scenerii. Motywy uprawiania turystyki filmowej są bardzo różne, zależnie od wieku, statusu społecznego, zainteresowań itd. Jak określił to T. Reeves (2003, za O'Connor, 2010) uczestnik turystyki filmowej kieruje się nieodpartą potrzebą odnalezienia miejsc, z którymi nawiązał emocjonalny stosunek podczas oglądania filmu. Jednak niekoniecznie w polu zainteresowań turysty znajdzie się tylko jedna konkretna ulica ukazana w filmie, ale także może być to większy obszar a nawet całe miasto. Z tego powodu uczestnik turystyki filmowej może przekształcić się w turystę kulturowego i poszerzyć zakres swojej eksploracji turystycznej.

Miejsce, w którym powstał film, może być głównym celem podróży bądź jedną z wielu atrakcji. Zdarza się, że podróżujemy do miejsc, gdzie powstał film w celu oddania mu „hołdu”. S. Beeton (2005) określa takich turystów jako „pielgrzymów” turystyki filmowej. Ponadto wśród form turystyki filmowej wyróżnia on podróże do miejsc, gdzie prawdopodobnie były realizowane ujęcia, a akcja rozgrywała się w innym miejscu lub do miejsc, gdzie akcja filmu była osadzona, a nie tam gdzie został nakręcony. Poza tym wydziela: „gwiazdorską” turystykę filmową, podróże do miejsc, gdzie filmowa atrakcja została wybudowana po powstaniu filmu w celu przyciągnięcia turystów oraz wycieczki szlakami różnych filmowych lokacji, po studiach filmowych, filmowych parkach tematycznych, a także z okazji premier i festiwali filmowych (por. Tucki, 2016).

Pierwszym filmem w historii kina, który spowodował duży wzrost zainteresowania plenerem filmowym (Tahiti), był „Bunt na Bounty” z 1935 r. Od tego czasu wyspa stała się bardzo popularnym miejscem wypoczynkowym (Roesch, 2010). Prawdopodobnie najbardziej znanym przykładem wykorzystania pleneru filmowego dla rozwoju turystyki filmowej jest Nowa Zelandia. Dzięki trylogii filmowej „Władca pierścieni” do Nowej Zelandii (filmowe Śródziemie) zaczęli przyjeżdżać turyści z całego świata⁴, generując przy tym ogromne zyski. Osiągnięty sukces filmu spowodował też realizację nowej serii filmów „Hobbit”, nawiązującej do poprzedniej. Podjęto też decyzję o pozostawieniu mitycznej wioski „Hobbiton”, zbudowanej

---

⁴ W latach 2000-2006 nastąpił wzrost liczby turystów o około 40 % (https://en.wikipedia.org/wiki/Tolkien_tourism). Większość turystów wędruje w poszukiwaniu miejsc, które zostały uwiecznione w filmach, a 30% deklaruje, że wybrało ten kraj dzięki słynnej trylogii (Stasiak, 2009).

na potrzeby filmu koło miejscowości Matamata. Stała się ona jedną z największych atrakcji turystycznych kraju. A. Stasiak (2009) uważa, że trylogia o Śródziemiu wpisała Nową Zelandię na turystyczną mapę świata, zmieniając radykalnie wizerunek tego kraju. W Wielkiej Brytanii tradycje podróżowania śladami bohaterów filmowych powstały już w latach 80. i 90. XX w., kiedy to niezwykłą popularnością cieszyły się dramaty kostiumowe. O popularności turystyki filmowej w tym kraju świadczą deklaracje 27% dorosłych mieszkańców, że podczas wybierania kierunku wyjazdu wakacyjnego kierują się filmami (Stasiak, 2009).

Sukcesy w rozwoju turystyki filmowej spowodowały wzrost zainteresowania licznymi miastami europejskimi udziałem w filmach znanych reżyserów. Jednym z najbardziej filmowych miast jest Paryż, gdzie sytuowano akcje licznych filmów, zarówno historycznych, jak i współczesnych (Bąk, 2014). Jak wykazały badania K.L. Andereck (2006) destynacja sportretowana w filmie, który odniósł sukces może oczekiwać bowiem około 54% wzrostu liczby turystów w ciągu kolejnych 4 lat. Dzięki filmowi „Vicky Cristina Barcelona” stolica Katalonii ukazana poprzez 40 różnych lokacji zyskała niezwykłą reklamę, której zazdroszczą inne miasta⁵. Czterokrotny wzrost liczby turystów spowodował jednak liczne negatywne konsekwencje. W sezonie letnim stolica Katalonii jest bardzo zatłoczona. Służbom komunalnym i porządkowym coraz trudniej walczyć z degradacją plaż oraz centrum, gdzie spokój mieszkańców zakłócany jest przez hałaśliwych cudzoziemców i ich chuligańskie wybryki. Dlatego mieszkańcy Barcelony mają dosyć turystów, zaś jej władze dostrzegły szkody dla wizerunku miasta i wydały decyzję o zawieszeniu przynajmniej na rok udzielania koncesji na budowę nowych hoteli, by zapewnić zrównoważony rozwój turystyki w stolicy Katalonii⁶.

W Polsce turystyka filmowa jest we wczesnej fazie rozwoju, choć w ostatnim czasie obserwujemy wzrastające zainteresowanie tą formą turystyki. W roku 1999 otworzono pierwszy w Polsce skansen filmowy – Soplicowo w Cichowie (woj. wielkopolskie). W 2010 r. ukazała się książka „Polska na filmowo” (Szymański, 2010), w której przedstawiono ponad 40 różnych lokacji filmowych wykorzystanych w najważniejszych polskich produkcjach filmowych. Funkcjonuje też strona internetowa zawierająca m.in. ofertę wycieczek po wybranych lokacjach filmowych w Polsce oraz wywiady ze znanymi reżyserami, aktorami, scenografami, dotyczące m.in. roli plenerów w realizacjach filmowych⁷.

Najbardziej popularne wśród turystów plenery filmowe w Polsce to przede wszystkim duże miasta: Kraków, Łódź, Warszawa, ale także mniejsze: Piotrków Trybunalski i Wałbrzych z zamkiem Książ (Stasiak, 2009). Coraz większe zainteresowanie zyskują też wcześniej nieznanie opinii publicznej miejscowości, jak na przykład wieś Jeruzal w woj. mazowieckim, wypromowana jako Wilkowyje w serialu telewizyjnym „Ranczo”.

---

⁵ Tego typu działania określane są jako *product placement*, gdzie produktem jest miasto (Stasiak, 2009).

⁶ <http://natemat.pl/151037,turysci-jedzie-do-domu-mieszkanicy-barcelony-maja-dosc> [dostęp 03.2016]

⁷ www.polskanafilmowo.pl [dostęp 03.2016].

Polskie miasta i regiony dostrzegły w turystyce filmowej nową możliwość przyciągnięcia turystów, a przez to osiągnięcia zysków z ich obsługi. Na podstawie analiz diagnostycznych powstają filmowe szlaki turystyczne (np. „Mazowsze na filmowo”, „Filmowe Łódzkie”) (m.in. Kronenberg, 2015, 2016). Ponadto organizowane są wycieczki do miejsc realizacji filmowych (np. Sandomierz jako miejsce akcji serialu „Ojciec Mateusz”), gdzie odnotowuje się wyraźny wzrost ruchu turystycznego (Urbaniak, 2010). Jako zachęta o poznanie miejsc i krajobrazów związanych z filmami wydawane są przewodniki, tzw. „spacerowniki” po filmowych miastach: Łodzi (Podolska, Wiewiórski, 2010), Warszawie (Majewski, 2015), Trójmieście (Fryc-Hyży, 2009), tworzone są propozycje ogólnopolskich filmowych szlaków turystycznych (Stefanik, Kamel, 2011) oraz organizuje się różnorodne festiwale filmowe (Konieczna, 2014). Z drugiej strony polskie miasta i regiony starają się promować jako atrakcyjne miejsca dla aktywności filmowej dzięki różnorodności krajobrazów i bogactwie zabytków. Tworzone są regionalne fundusze, które dofinansowują produkcje filmowe⁸. Pojawiają się też pierwsze analizy rozwoju turystyki filmowej w mieście (Urbaniak, 2010) i regionie (Kubisz i in., 2014).

KRAJOBRAZ W FILMACH

Krajobraz może stanowić w filmie tło wydarzeń bez wpływu na perypetie bohaterów, może też być czynnikiem wpływającym na relacje między bohaterami lub czynnikiem oddziałującym na akcję filmu (Héron, 2004, za Roesch, 2010). W dwóch ostatnich przypadkach krajobraz jest bardziej eksponowany i widz traktuje go jako jednego z bohaterów filmu, poświęcając mu więcej uwagi. Ponieważ wzrok ma główny udział w „konsumpcji” obrazu filmowego, plenery są ważnym elementem filmów, mogą zainteresować lub zniechęcić widza. Zaznaczyć jednak należy, że zazwyczaj w filmach obserwuje się idealizowanie krajobrazu, który jest tłem wydarzeń. Film kształtuje obraz rzeczywistości, jednak podobnie jak w fotografii reklamowej obraz jest „wyczyszczony z codzienności” (Miedzińska, 2010), co ukazuje dane miejsce w lepszym świetle.

Inspirację dla realizacji filmowych stanowiły krajobrazy różnych regionów świata. Pustynny krajobraz Tunezji z wyjątkowym budownictwem berberyjskim odpowiadał wyobrażonej planecie Tatooine w sadze „Gwiezdne wojny”. Ośnieżone szczyty, wulkany, gejzery, tropikalna puszcza to elementy tworzące „zapierający dech w piersiach”, „majestatyczny”, „idylliczny”⁹ krajobraz Nowej Zelandii, ukazany m.in. we „Władcy pierścieni” i „Hobbicie”. Piękno krajobrazów i możliwość doświadczenia przygód ukazanych w wymienionych filmach stały się elementem kampanii reklamowej *100% Middle-earth, 100% Pure New Zeland* wprowadzonej przez Nowozelandzką Organizację Turystyczną. Podobnie, na stronie oficjalnego przewodnika po Norwegii promuje się

---

⁸ Pierwsza taka inicjatywa powstała w Łodzi.

⁹ Określenia zaczerpnięte zostały z filmu promocyjnego „Hobbita”, zawierającego wywiady z członkami ekipy filmowej.

tutejsze krajobrazy (fiordy, wioski i zabytki, zorza polarna), jako te, które zainspirowały twórców disneyowskiej produkcji „Kraina lodu” i tworzy się oferty rodzinnych wakacji (Sobiepanek-Szczęсна, 2014).

Filmy kształtują wizerunek miast i regionów, odzwierciedlający wiedzę i percepcję filmowców (Marczak, 2012). Dla przykładu, Barcelona ukazana w filmie „Vicky Cristina Barcelona” to miasto sztuki, dobrej kuchni, nieco zwariowanych, ale szczęśliwych artystów, przelotnych miłości, słońca i plaży. Filmowa Barcelona jest zatem taka sama jak w przewodnikach – bohaterowie przemierzają się po kolejnych obiektach turystycznych, omijając wszystko, co znajduje się pomiędzy nimi. Powstał fasadowy, zakłamany obraz stolicy Katalonii, w którym krajobraz i mieszkańcy są tylko przedmiotem konsumpcji turystycznej, uwiecznianym powszechnie na fotografiach (Kussy, 2014). Odmienne spojrzenie prezentuje film „Lisbon story” – dzieło zainspirowane niezwykle atmosferą miasta, a zwłaszcza jego brzmieniem (muzyka fado). W poszukiwaniu intrygujących dźwięków główny bohater zmuszony jest przyjąć inną perspektywę niż wizualną i w ten sposób odkrywa nowy sposób widzenia („słucham nie patrząc i w ten sposób widzę” mówi bohater), a wraz z nim poznaje zupełnie inne miasto (Brzozowska, 2008). Poprzez sferę dźwięków odsłania mu ono swoje zakamarki, otwierając dostęp do najbardziej prywatnych przestrzeni – podwórka, ulice pozbawione reprezentacyjności. Krajobraz dźwiękowy (*soundscape*) jest zatem inspiracją do odkrycia innej Lisbony, umożliwia alternatywne doświadczenie miasta. Poprzez odmienne spojrzenie, akcentujące wartość postrzegania multisensorycznego, reżyser pragnie uchronić krajobrazy od „turystyczności”, od stania się pocztówkami z wakacji.

Z inspiracji filmowych konstruowane są sztuczne „filmowe krajobrazy”. Dla przykładu, w małej popegeerowskiej wiosce Sierakowo Sławieńskie w pow. koszalińskim powstała wioska tematyczna Hobbitowo, związana z prozą J.R.R. Tolkiena i filmami „Władca Pierścieni” oraz „Hobbit”. Wybór okolic Sierakowa na miejsce założenia osady Hobbitów, jak dowodzi W. Idziak (2004), nie był przypadkowy. Tutaj przed wiekami ścierały się wpływy skandynawskie, germańskie i słowiańskie, zaś krajobrazy dzięki i niedostępne, a miejscami sielankowe przypominają krajobrazy ukazane w dziełach Tolkiena i wspomnianych filmach. Na bazie inspiracji wspomnianymi filmami budowana jest nowa tożsamość miejscowości. Powstały chaty z gliny i ziemne norki, organizowane są fabularne gry terenowe. Wieś jest rozpoznawalna w kraju. Poza tym wspomnieć należy, że utworzenie wsi tematycznej zatrzymało proces wyludniania się wsi.

Zaznaczony powyżej związek turystyki filmowej i literackiej z krajobrazem jest także czytelny w Smolnikach koło Wizajn w Suwalskim Parku Krajobrazowym, gdzie powstał punkt widokowy „U Pana Tadeusza” udostępniający „litewskie” krajobrazy, które „grały” m.in. w ekranizacji „Pana Tadeusza” A.Wajdy. Poza tym podkreślić należy fakt, że liczne polskie biura podróży organizują wycieczki na Ukrainę śladami bohaterów trylogii H. Sienkiewicza i jej ekranizacji (Stasiak, 2009).

W świetle wywiadów ze znanymi ludźmi filmu, zamieszczonych na portalu „Polska na filmowo” często sami reżyserzy poszukują ciekawych miejsc, które odpowiadają ich wyobrażeniom¹⁰. Kryteriami, które decydują o wyborze plenerów filmowych są: wyjątkowość, charakterystyczność, związek emocjonalny (miejsca z dzieciństwa), klimatyczność (specyficzna atmosfera), autentyczność, historyczność miejsca, stara architektura, wartości estetyczne (piękno), czystość widoków, ukształtowanie terenu, przyroda, „energia” miejsca, *genius loci* oraz swoiste niedowartościowanie miejsca i dogodny dojazd. Bywa też, że na potrzeby realizacji filmowych zatrudniane są osoby, które poszukują krajobrazów, obiektów, miejsc, oddających charakter powstających produkcji. Jeśli odkryte plenery nie spełniają całkowicie oczekiwań producentów, to poprzez pracę techników lub grafików komputerowych są one przekształcane, tworząc świat iluzji. Jednak u podstaw tego procesu są prawdziwe miejsca i krajobrazy, do których można dotrzeć by wizję reżysera skonfrontować z rzeczywistością.

Osobnym tematem jest rola krajobrazu w filmach dokumentalnych i filmach promocyjnych, powstałych specjalnie na zamówienie władarzy miejscowości i regionów jako zachęta do ich bliższego poznania. Zdarza się także, że akcentuje się w nich multisensoryczne oddziaływanie krajobrazu. Dla przykładu, w ramach zimowej kampanii wizerunkowej „Małopolska zaskakuje” w 2012 r. powstał spot reklamujący zalety Małopolski za pomocą dźwięków. Przykładowo odgłosom hejnału mariackiego, beczenia owiec, potrząsania sznura koralu, rąbanego drewna, roweru czy rycerskich mieczy towarzyszą panoramiczne ujęcia krajobrazów Pieskowej Skały, Podhala, Jez. Czorsztyńskiego i Tatr składające się na nietypową opowieść o Małopolsce, akcentującą tradycję i historię, relaks i biesiadę, turystykę i rekreację w plenerze, kuchnię, przyrodę (Wiącek, Wrona, 2014).

ATRAKCYJNOŚĆ KRAJOBRAZOWA WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO DLA REALIZACJI FILMOWYCH I TURYSTYKI FILMOWEJ

Województwo lubelskie zaliczane jest do regionów peryferyjnych o charakterze rolniczym. Z uwagi na słabe uprzemysłowienie i wysokie bezrobocie jest to jeden z najbiedniejszych regionów kraju. Ogromnym potencjałem Lubelszczyzny są wysokie walory przyrodnicze i duża różnorodność biologiczna. Tutaj przebiega granica między dwiema podstawowymi jednostkami fizycznogeograficznymi Europy (obszarem Europy Wschodniej i obszarem Europy Zachodniej) (Kondracki, 2002). Charakterystyczną cechą środowiska przyrodniczego tego województwa jest także równoleżnikowy, trójdzielny charakter makrorzeźby. Centralna część województwa to Wyżyna Lubelska, północna i północno-wschodnia to równiny południowego Podlasia oraz Polesia Lubelskiego, południowa to wzniesienia Roztocza oddzielające Wyżynę Lubelską od Kotliny Sandomierskiej, zaś wschodnia to Polesie Wołyńskie i Wyżyna Wołyńska. O wartości przyrodniczej województwa

---

¹⁰ www.polskanafilmowo.pl [dostęp 03.2016].

świadczą liczne obszary chronione, jedne z najbogatszych w kraju zbiorowiska roślinności, ostoje licznych gatunków rzadkich i ginących zwierząt. Tutaj występują 2 parki narodowe (Poleski PN, Roztoczański PN), 85 rezerwatów przyrody, 17 parków krajobrazowych, 17 obszarów chronionego krajobrazu, 7 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, 194 użytków ekologicznych, 23 obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO), 100 specjalnych obszarów ochrony siedlisk (SOO). Województwo lubelskie charakteryzuje się występowaniem wielu unikalnych krajobrazów przyrodniczo-kulturowych, które tworzą m.in. zespoły wąwozów, przełomy rzeczne, strefy krawędziowe regionów fizycznogeograficznych, skupiska jezior, małe wodospady zwane „szumami” lub „szypotami” oraz obiekty przyrody nieożywionej w formie skałek, głazów narzutowych, grot, kamieniołomów. Walory krajobrazowe podnoszą różnorodne zespoły leśne i nieleśne zbiorowiska roślinne (szuwały, łąki i pastwiska, murawy kserotermiczne), które charakteryzują się sezonowością barw i dodają krajobrazowi malowniczości. Z odcinkami przełomowymi rzek, obszarami pagórkowatymi i strefami krawędziowymi związane jest liczne występowanie punktów i panoram widokowych (Plan Zagospodarowania Przestrzennego...2015).

Dominującym krajobrazem kulturowym województwa lubelskiego jest krajobraz rolniczy. Na dużych obszarach województwa zachowała się mozaika niewielkich pól z różnorodnymi uprawami, rozdzielonych miedzami, polnymi drogami, przeplatanymi pasami krzewów, zadrzewieniami i lasami, zaś w dolinach dużych rzek pozostały fragmenty półnaturalnych łąk. Szczególną wartość stanowią historyczne rozłogi pól na obszarze Roztocza Zachodniego, gdzie wysokie miedze wyznaczają wąskie i długie podziały, często z czasów średniowiecza (tzw. wstążeczkowy układ pól). Województwo lubelskie charakteryzuje się też występowaniem małomiasteczkowych i wiejskich krajobrazów kulturowych, ze starą żydowską zabudową, założeniami parkowo-dworskimi, tradycyjnym budownictwem wiejskim z wiatrakami, żurawiami i gniazdami bocianów. Tutaj przez wieki następowało przenikanie różnych kultur, co znalazło swój zapis w krajobrazie, zarówno w jego warstwie materialnej, jak i niematerialnej. We wschodniej części województwa można spotkać w niewielkiej odległości katolickie sanktuarium (Kodeń), prawosławny klasztor (Jabłeczna), neounicką parafię (Kostomłoty), żydowską synagogę (Włodawa) i mahometański mizar (Lebiedziew). Wyznacznikiem architektonicznym obiektów sakralnych województwa jest styl renesansu lubelskiego oraz w przypadku budownictwa ludowego położenie w obrębie czterech regionów architektonicznych: podlaskiego, lubelsko-nadwiślańskiego, urzędowskiego i biłgorajskiego. Krajobraz miejski województwa charakteryzuje indywidualność i duże bogactwo wnętrza urbanistycznych (centrum to zazwyczaj zespół wnętrza historycznych) oraz zachowanie przedpola widokowego dominant. W stolicy województwa – Lublinie, położonym do połowy XX w. w centralnej, zaś współcześnie we wschodniej Polsce na ważnych szlakach komunikacyjnych łączących Wschód z Zachodem (m.in. Kraków–Lublin–Wilno) charakterystyczne jest spotkanie i przenikanie kultur. Do czasu wybuchu II wojny światowej było to miasto różnorodne etnicznie.

Zamieszkiwali je wyznawcy różnych religii: katolickiej, żydowskiej, prawosławnej, greckokatolickiej i ewangelickiej. W krajobrazie miasta nadal obecne są świątynie różnych wyznań i wiele innych zabytków. Ze względu na bogate walory kulturowe wpisane w zróżnicowaną rzeźbę terenu Lublin jest miastem o wyjątkowych wartościach widokowych, przejawiających się możliwością podziwiania różnorodnych panoram zespołu staromiejskiego. W kampanii wizerunkowej Lublin jest przedstawiany jako „miasto inspiracji”.

Na obszarze województwa lubelskiego cztery zabytkowe miasta uzyskały status pomników historii (Kazimierz Dolny, Kozłówka, Lublin, Zamość), z których Stare Miasto w Zamościu zostało wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Przyrodniczego i Kulturalnego UNESCO. O znaczącym potencjale krajobrazowym województwa lubelskiego świadczy wyróżnienie na jego obszarze 31 krajobrazów o wybitnych wartościach przyrodniczych i kulturowych w projekcie Czerwonej Księgi Krajobrazów Polski (Myczkowski i in., 2004) oraz propozycja utworzenia 57 parków kulturowych, zapisana w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa (2015).

Mozaika kulturowa i bogata historia regionu wraz z bogactwem przyrodniczym i krajobrazowym są niewątpliwymi atutami regionu sprzyjającymi rozwojowi turystyki. Dostrzeżono to w Koncepcji Programowo-Przestrzennej Rozwoju Turystyki i Rekreacji w woj. lubelskim (2008). Stąd jednym z celów strategicznych rozwoju turystyki w woj. lubelskim jest podnoszenie atrakcyjności poprzez ochronę, ekspozycję zasobów kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych. Jednak nie wspomniano w dokumencie o potencjale regionu dla rozwoju turystyki filmowej. Natomiast w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami 2015-2018 zauważono, że w woj. lubelskim zaistniał przemysł filmowy. Realizowane są produkcje telewizyjne, w których akcja rozgrywa się głównie w Lublinie, w wyniku czego region pojawił się w obiegu społecznym, co daje długofalowy efekt promocyjny oraz natychmiastowe efekty ekonomiczne poprzez bezpośrednią obsługę ekip filmowych. Jako jedno z działań programu wskazano konieczność zachowania krajobrazu kulturowego oraz wyeksponowania jego wartości estetyczno-widokowych. Dodatkowo podkreślono wagę promocji krajobrazów kulturowych województwa lubelskiego jako atrakcyjnych miejsc dla produkcji filmowej – promocja walorów i wykorzystanie potencjału przyczyniającego się do rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

MIEJSCA I KRAJOBRAZY WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO W FILMACH

Lublin często gości na ekranach kin i telewizorów. Autentyczna zabudowa i niepowtarzalna atmosfera Starego Miasta oferuje filmowcom plenery, które pozwalają na „obsadzenie” Lublina w „roli” innych miast, np. Warszawy (m.in. „Kamienie na szaniec”, R. Glińskiego, 2014), Wilna (m.in. „Kronika wypadków miłosnych” A. Wajdy, 1985), a nawet Paryża (m.in. „Chopin – pragnienie miłości”, J. Antczaka, 2002). Stosunkowo rzadko Lublin jest na ekranie sobą. W sumie od 1960 r. zrealizowano w mieście i okolicach zdjęcia do co najmniej 17 filmów fabularnych, m.in. „Lektor”

(2008) S. Daldry'ego, „Carte Blanche” (2015) J. Lusińskiego, „Panie Dulskie” (2015) F. Bajona, „Wołyń” (2016) W. Smarzowskiego i 8 seriali telewizyjnych (m.in. „Czarne chmury” A. Konica, 1972, „Determinator” M. Gronowskiego, 2008). Wykorzystano w tym celu głównie plenery Starego Miasta (fot. 1, fot. 2, fot. 3), obozu koncentracyjnego na Majdanku (fot. 4) i Muzeum Wsi Lubelskiej (fot. 5).

Poza Lublinem zainteresowanie ekip filmowych zyskuje od kilkadziesiąt lat Kazimierz Dolny, gdzie pierwsze filmy realizowano już w latach 30. XX w. (m.in. „Dybuk” M. Waszyńskiego, 1937). Następnie w kazimierskich plenerach powstały liczne filmy różnych reżyserów, m.in. „Wyspa Złoczyńców” (1965) S. Jędryki, „Awans” (1974) J. Zaorskiego, „Dwa księżycy” (1993) A. Barańskiego, „Różyczka” (2010) J. Kidawy-Błońskiego, „Bilet na księżyc” (2013) J. Bromskiego, „Serce Serduszko” (2014) J. J. Kolskiego, „Wołyń” (2016) W. Smarzowskiego. O wyborze krajobrazów tego znanego miasteczka na plenery filmowe decyduje zapewne specyficzna atmosfera, unikalny charakter, autentyczność, interesująca zabudowa, obecność pamiątek społeczności żydowskiej, sąsiedztwo rzeki Wisły i tradycje artystyczne (fot. 6, fot. 7, fot. 8).

Oprócz Lublina i Kazimierza Dolnego od kilkadziesiąt lat popularnością wśród ekip filmowych cieszy się zespół pałacowo-parkowy w Kozłówce (fot. 9). Zadebiutował on w 1970 r. w filmie „Lokis. Rękopis profesora Wittembacha” J. Majewskiego. Najpełniej Kozłówka zaprezentowała się w filmie „Chopin. Pragnienie miłości” J. Antczaka z roku 2000. Filmowcy wykreowali tu paryskie mieszkania arystokratów, warszawski dom rodzinny F. Chopina oraz posiadłość w Nohant, należącą do G. Sand. W ostatnim czasie w Kozłówce goszczą ekipy zagraniczne, m.in. indyjskie, korzystając z bogactwa wnętrza pałacu. Na bazie dorobku filmowego stworzona została w obrębie zespołu pałacowo-parkowego filmowa gra terenowa, która może stanowić dodatkową atrakcję dla turystów zwiedzających Kozłówkę. W ostatnich latach coraz częściej ekipy filmowe przyciąga Zamość zwany „perłą renesansu” (fot. 10). Tutaj zrealizowano m.in. następujące filmy: „Nieznany” (1964) W. Lesiewiczza, „Przypadek Pekosińskiego” (1993) G. Królikiewiczza, „1920. Bitwa Warszawska” (2011) J. Hoffmana, „Wkręcenie” (2013) P. Wereśniaka.

Należy wspomnieć, że także mniej znane krajobrazy i obiekty woj. lubelskiego są wykorzystywane jako plenery filmowe. Dla przykładu widok na Bug w Gnojnie stanowił wyjątkowy plener filmowy ekranizacji powieści E. Orzeszkowej „Nad Niemnem” (1986), zaś zaniedbany pałac Ordynacji Zamojskich w Michalowie w powiecie zamojskim stanowił jedno z miejsc akcji oskarowego filmu „Ida” (2013) P. Pawlikowskiego.

Oprócz konkretnych miejscowości zainteresowanie filmowców zyskuje cały region Roztocza, charakteryzujący się obecnością malowniczych krajobrazów leśnych i rolniczych, czystego powietrza i kojącej ciszy. Nic dziwnego, że od 2000 r. w Zwierzyńcu odbywa się Letnia Akademia Filmowa, której popularność w dużym stopniu wynika z lokalizacji w sąsiedztwie obszaru przyrodniczo cennego (Skoczyła, 2014).

Fot. 1. Stare Miasto w Lublinie (Rynek).
Photo 1. Old Town Market in Lublin.

Fot. 2. Stare Miasto w Lublinie (ul. Ku Farze).
Photo 2. Old Town in Lublin (Towards Parish Church Street).

Fot. 3. Stare Miasto w Lublinie (Widok z Baszty Zamkowej).
Photo 3. Old Town in Lublin (View from Castle Tower).

Fot. 4. Majdanek.
Photo 4. Museum of former german nazi concentration camp in Lublin.

Fot. 5. Muzeum Wsi Lubelskiej.
Photo 5. The Open Air Village Museum in Lublin.

Fot. 6. Kazimierz Dolny (Widok sprzed Kośc. OO. Franciszkanów).
Photo 6. The view from the front of The Franciscan Church in Kazimierz Dolny.

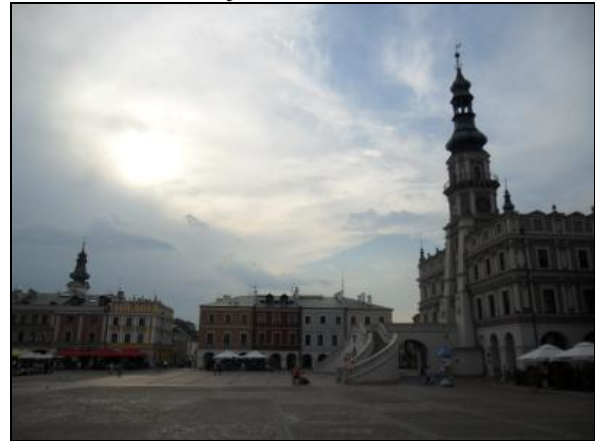
Fot. 7. Kazimierz Dolny (Widok z Góry Trzech Krzyży).
Photo 7. The view from Hill of Three Crosses in Kazimierz Dolny.

Fot. 8. Wisła w okolicach Kazimierza Dolnego (Albrechtówka).
Photo 8. Vistula River near Kazimierz Dolny (Albrechtówka).

Fot. 9. Kozłówka.
Photo 9. The palace and park in Kozłówka.

Fot. 10. Zamość (Rynek).
Photo 10. Old Town Market in Zamość.

Fot. 11. Realizacja filmu „Panie Dulskie” na ul. Złotej w Lublinie.
Photo 11. Production of the film “Panie Dulskie”, Złota Street in Lublin.

Fot. 12. Spacer po filmowym Lublinie.
Photo 12. A stroll through film places in Lublin.

Potencjał województwa lubelskiego dla realizacji filmowych i turystyki filmowej jest w ostatnich latach promowany nie tylko w kraju, ale także poza granicami. W ramach programu Współpracy Transgranicznej INTERREG IIA Polska-Białoruś-Ukraina 2004-2006 zrealizowano projekt „Lublin-Lwów miasta filmowe”, który został nominowany w konkursie „Polska Pięknieje – 7 cudów Funduszy Europejskich” w kategorii „Turystyka transgraniczna i międzynarodowa”. Celem projektu było kreowanie wizerunku obu miejscowości oraz polsko-ukraińskiego pogranicza jako miejsc atrakcyjnych dla filmowców. Powołano do życia Lubelski Fundusz Filmowy, który wspiera organizacyjnie i finansowo produkcje powstające w regionie. Utworzono także portal internetowy, będący m.in. bazą informacji o plenerach filmowych miasta i regionu¹¹. Wskazano w nim 76 lokalizacji¹², w tym 25 przestrzeni sakralnych, 11 przestrzeni industrialnych, 5 przestrzeni parków i otwartych krajobrazów (w tym dolina Bystrzycy) oraz przestrzenie historyczne (m.in. obóz koncentracyjny na Majdanku) i inne przestrzenie miejskie (plac, zabudowa, targi, przestrzenie edukacyjne). Jednak dotychczas nieliczne z nich „zagrały” w filmach (fot. 11). Jest to zatem ogromny potencjał do wykorzystania w przyszłości. Twórcy projektu zamierzają przygotować w Lublinie oznakowany szlak, który poprowadzi turystów po miejscach, gdzie powstawały najbardziej znane filmy polskie i zagraniczne. Tymczasem w ramach organizowanego w latach 2015-2016 wydarzenia „Sezon Lublin” zorganizowano spacer z przewodnikiem po filmowych miejscach w obrębie Starego Miasta, co spotkało się z zainteresowaniem mieszkańców miasta i turystów (fot. 12). Wspomnieć jeszcze należy, że w Strategii Rozwoju Turystyki Miasta Lublin do roku 2025 wśród produktów turystycznych miasta zaproponowano „Lublin Filmowy”, którego elementami byłyby m.in. szlak turystyczny, wydawnictwa, strona internetowa, cykliczne seanse filmów związanych z miastem, gra terenowa, warsztaty filmowe.

WYNIKI BADAŃ SONDAŻOWYCH

W 2015 r. przeprowadzono badania sondażowe, które miały na celu rozpoznanie świadomości studentów turystyki i rekreacji UMCS w zakresie atrakcyjności krajobrazów Lubelszczyzny dla produkcji filmowych i turystyki filmowej. Wykorzystano kwestionariusz ankiety, w którym znalazły się pytania dotyczące atrakcyjności miejscowości i krajobrazów województwa lubelskiego dla turystyki filmowej oraz jako plenerów w produkcjach filmowych, miejsc z regionu, które dotychczas brały udział w produkcjach filmowych, filmów zrealizowanych na obszarze województwa lubelskiego. Dodatkowo zebrano opinie na temat zasadności utworzenia szlaku filmowego na Lubelszczyźnie. W świetle udzielonych odpowiedzi atrakcyjność miejscowości i krajobrazów woj. lubelskiego dla turystyki filmowej oceniana jest najczęściej jako średnia lub duża (prawie 90% respondentów). Ocena atrakcyjności miejscowości

---

¹¹ <http://www.film.lublin.eu/> [dostęp 05.2016].

¹² Typologia lokalizacji pochodzi od autorów strony (projektu).

i krajobrazów woj. lubelskiego jako plenerów w produkcjach filmowych jest podobna (83% ocenia ją jako średnią lub dużą, a ponad 10% jako bardzo dużą). Wynikać to może z dobrze promowanego w ostatnich latach potencjału filmowego regionu ale słabej popularyzacji turystyki filmowej na terenie województwa. Najatrakcyjniejsze, zdaniem respondentów, miejscowości i krajobrazy woj. lubelskiego jako plenery filmowe to przede wszystkim Lublin (piękne Stare Miasto, zamek i inne atrakcyjne zabytki, ciekawa historia i architektura, Muzeum Wsi Lubelskiej, Ogród Botaniczny, Zalew Zemborzycki), co zauważa ponad 80% ankietowanych. Ponadto wskazywane są Zamość (renesansowy rynek, ciekawa historia, miasto tętniące życiem, twierdza, obiekt UNESCO) – 55% ankietowanych, Kazimierz Dolny (piękne krajobrazy, ciekawa historia, Wisła, wąwozy, atrakcyjna zabudowa, walory przyrodnicze i historyczne, Góra Trzech Krzyży) – 45%, Zwierzyniec i Roztoczański Park Narodowy (walory przyrodnicze, piękne krajobrazy) – 15%, Janów Lubelski i Lasy Janowskie – 11% oraz Kozłówka i Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie, Gnojno (kościół greckokatolicki, cmentarz), Rachanie, Krasnobród, Janów Podlaski, Wrzelowiec, Piotrawin, Janowiec, Puławy, Małopolski Przełom Wisły, Poleski Park Narodowy. Podkreślić należy, że dwóch respondentów wymieniło także Sandomierz (ładny rynek), położony w woj. świętokrzyskim a tylko pięciu nie udzieliło żadnej odpowiedzi. Trudności pojawiają się przy wskazaniu kilku miejsc z woj. lubelskiego, które dotychczas brały udział w produkcjach filmowych. Aż 38% respondentów nie udzieliło żadnej odpowiedzi a 57% wymieniło Lublin. Poza tym nieliczni wskazali Zamość, Kazimierz Dolny oraz Janowiec, Biłgoraj, Kozłówkę. Spośród filmów zrealizowanych na obszarze woj. lubelskiego najczęściej wymieniane są: „Carte Blanche” (43%), „Panie Dulskie” (32%), „Kamienie na szaniec” (21%) oraz „Wołyń”, „Ogniem i mieczem”, „Czarne chmury”, „Nad Niemnem”, „Chopin – pragnienie miłości”, „Modrzejewska”, „Kronika wypadków miłosnych”, „Lektor”, „Aryan Couple”, „Sekret Enigmy”, „Determinator”, „Różyczka”, „Człowiek z marmuru”, „Wkręcenie”, „Bitwa Warszawska”. Tak liczne wskazania dowodzą nie tylko dobrej znajomości filmów przez studentów, ale także znaczącej roli filmów w kształtowaniu świadomości widzów.

Według większości respondentów przedstawienie woj. lubelskiego w produkcjach filmowych jest zjawiskiem korzystnym dla jego mieszkańców (87%). Natomiast utworzenie szlaku filmowego po woj. lubelskim dla 38% ankietowanych jest zasadne, zaś aż 55% nie ma na ten temat zdania. Wynikać to może z braku przykładów oceny efektywności funkcjonowania takich szlaków w innych województwach.

WNIOSKI I UWAGI KOŃCOWE

Wyniki przeprowadzonych analiz wskazują na bardzo dużą popularność obrazów filmowych. Badania sondażowe wykazały, że świadomość atrakcyjności miejscowości i krajobrazów woj. lubelskiego dla produkcji filmowych i turystyki filmowej jest stosunkowo wysoka. Podobnie jak w przypadku filmów powstałych w innych regionach, o ich atrakcyjności zapewne decyduje autentyczność, harmonia, unikalność, zabytkowość, nastrojowość. Spośród elementów krajobrazu najważniejszą

rolę odgrywa obecność autentycznej, historycznej zabudowy oraz wyjątkowych wnętrz urbanistycznych. Rzadziej doceniane są ciekawe panoramy oraz elementy przyrodnicze. Jednak zaznaczyć należy, że wybór lokalizacji akcji filmu i związanych z nią krajobrazów zależy od podjętej przez reżysera tematyki.

Dotychczas obiekty i krajobrazy województwa lubelskiego najczęściej wykorzystuje się w filmach historycznych. Region posiada ukryty potencjał związany z inspiracjami krajobrazowymi w sztuce filmowej. Choć najczęściej wykorzystywanymi przez „filmowców” plenerami filmowymi są krajobrazy kulturowe małomiasteczkowe i wielkomiejskie o zachowanej zabudowie historycznej (m.in. Lublin, Kazimierz Dolny, Zamość) to atrakcyjność pozostałych typów krajobrazów jest również duża. Dowodzą tego m.in. opinie respondentów. Popularyzacja walorów krajobrazowych województwa w produkcjach filmowych może przyczynić się do wzrostu zainteresowania odwiedzaniem regionu w celach turystycznych.

W Polsce jest stosunkowo mało produktów turystyki filmowej i badań na jej temat. Przedstawiony artykuł ma za zadanie uzupełnić te braki, choć autor ma świadomość małej reprezentatywności badań sondażowych, które należy potraktować jako pilotażowe. Wskazane jest zatem ich kontynuowanie w innych grupach społecznych oraz w innych regionach.

LITERATURA

- Andereck K.L., 2006: Film-induced tourism. *Annals of tourism research* 33, 1: 278-280.
- Bąk M., 2014: *Filmowy Paryż, czyli magia kina i miasta*. PWN, Warszawa.
- Beeton S., 2005: *Film-induced Tourism. Aspects of Tourism*. Channel View Publications, vol. 25.
- Brzozowska B., 2008: Dźwiękowy portret miasta – Lisbon Story Wima Wendersa [w:] *Nowoczesność, jako doświadczenie. Analizy kulturoznawcze*. Wyd. SWPS Academica Warszawa: 81-92.
- Fryc-Hyży K., 2009: *Filmowy spacerownik po Trójmieście*. Biblioteka Gazety Wyborczej. Agora Warszawa.
- Idziak W., 2004: *O odnowie wsi. Poradnik*. FWW, Warszawa.
- Heron E. L., 2004: Placing Geographical Imagination in Film: New Zealand Filmmakers' Use of Landscape. *New Zealand Geographer*, 60: 60–66.
- Kondracki J., 2002: *Geografia regionalna Polski*. PWN Warszawa.
- Konieczna E., 2014: Festiwale i przeglądy filmowe, jako cel turystyki kulturowej. *Turystyka Kulturowa* 10/2014: 6-18.
- Kronenberg M., 2015: *Przewodnik filmowy po województwie łódzkim*. Centrum Inicjatyw na rzecz Rozwoju REGIO Łódź.
- Kronenberg M., 2016: *Potencjał turystyczny dziedzictwa filmowego w województwie łódzkim*. Centrum Inicjatyw na rzecz Rozwoju REGIO Łódź.

- Kubisz D., Matulewski P., Makohonienko M., 2014: Turystyka filmowa w województwie kujawsko-pomorskim [w:] Uwarunkowania plany rozwoju turystyki, 13: Turystyka dostępna i humanistyczne aspekty turystyki (red.): Z. Młynarczyk, A. Zajadacz, UAM seria Turystyka i rekreacja – studia i prace nr 12: 65-76.
- Kulczyk S., 2014: Atrakcyjność turystyczna krajobrazu – przykład podejścia systemowego. *Turystyka kulturowa*, 4: 6-15.
- Kussy A., 2014: Od spojrzenia do zawłaszczenia, czyli dlaczego bedekerowy obraz Barcelony nie jest niewinny. *Pracownia Kultury* 7/2014.
- Majewski J., 2015: *Spacerownik: Warszawa w filmie*. AGORA Warszawa
- Marczak M., 2012: Obraz Warmii i Mazur w polskim filmie fabularnym i serialu: rekonesans. *Media – Kultura – Komunikacja Społeczna*, 8: 87-115.
- Mateo-Rodriguez J.M., 2003: La idea del paisaje en el turismo de los sociedades post modernas. *Retos y alternativas* [w:] Paisaje, ordenamiento territorial y turismo sostenible (red.) A. Capacci, Brigati, Genova: 125-134.
- Miedzińska I., 2010: Krajobraz w podróży – między identyfikacją a kreacją [w:] *Współczesne podróże kulturowe* (red.) M. Kazimierczak, Akademia Wychowania Fizycznego im. E. Piaseckiego w Poznaniu, Poznań: 249-260.
- Myga-Piątek U., 2016: Krajobraz jako autentyk, makieta, hybryda. *Rozważania o roli krajobrazu we współczesnej turystyce*. *Turystyka kulturowa*, 1: 47-63.
- O'Connor N., 2010: *A Film Marketing Action Plan (FMAP) for Film Induced Tourism Destinations*, Dublin Institute of Technology, Dublin.
- Pietrzak M., 2010: *Podstawy i zastosowania ekologii krajobrazu*. PWSZ Leszno.
- Podolska J., Wiewiórski J., 2010: *Spacerownik: Łódź filmowa*. AGORA Warszawa
- Reeves T., 2003: *Worldwide guide to movie locations*. Titan, London.
- Roesch S., 2010: *The Experiences of Film Location Tourist*. *Aspects of Tourism*, Channel View Publications vol. 42.
- Skoczyła K., 2014: Znaczenie atmosfery miejsca przyrodniczo cennego w organizacji imprezy turystycznej. Przykład Letniej Akademii Filmowej w Zwierzyńcu. *Barometr Regionalny* 12, 4: 133-143.
- Stasiak A., 2009: Turystyka literacka i filmowa. W: Buczkowska K., Rohrscheidt A.M. (red.), *Współczesne formy turystyki kulturowej*, Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu, Poznań.
- Stefanik M., Kamel M., 2011: Kreowanie markowego produktu turystyki kulturowej (na przykładzie potencjalnego produktu pt Filmowym tropem po Polsce). *Turystyka Kulturowa* 8/2011: 4-29.
- Sterle K., 2003: *Francesco Petrarca. Ein intellektueller im Europa des 14. Jahrhunderts*, Carl Hanser Verlag, München.
- Szymański M., 2010: *Polska na filmowo. Gdzie kręcono znane filmy i seriale*. Wydawnictwo MJ Media, Poznań.
- Tucki A., 2016: Turystyka filmowa – wybrana problematyka badawcza. *Barometr Regionalny*, 14,2: 141-146.

- Urbaniak J., 2010: Turystyka filmowa specyficznym produktem turystycznym w Polsce i na świecie [w:] Orłowski D., Puchnarewicz E. (red.), Turystyka kulturowa a regiony turystyczne w Polsce. WSTiJO Warszawa: 377-388.
- Urry J., 2007: Spojrzenie turysty. Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r. o kinematografii (Dz.U. 2005 nr 132 poz. 1111)
- Wiącek E., Wrona T., 2014: Małopolska – produkt zakodowany. Turystyka Kulturowa, 3: 39-70.

ŹRÓDŁA ELEKTRONICZNE

- Koncepcja programowo-przestrzenna rozwoju turystyki i rekreacji w woj. lubelskim. BPP w Lublinie, 2008. <http://www.bpp.lublin.pl/oprac1/turystyka-cele/turystyka.c.pdf> [dostęp 30.06.2016].
- Myczkowski Z., Baranowska-Janota M, Marcinek R., 2004: Czerwona Księga Krajobrazu Polski https://www.mos.gov.pl/g2/big/2015_11/100ffeb90e324436b27e45b5e9080237.pdf [dostęp 30.06.2016].
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego i Opracowanie Ekofizjograficzne, Lublin 2015. https://umwl.bip.lubelskie.pl/upload/pliki//2Zal.1_tekst_PZPWL.pdf; <http://www.bpp.lublin.pl/pzpw1/2015/ekofizjografia.html>; [dostęp 30.06.2016].
- Sobiepanek- Szczęsna K., 2014: Turystyka filmowa – jak to działa? Dziennik Turystyczny 6/2014, <http://dziennikturystyczny.pl/2014/06/turystyka-filmowa/> [dostęp 30.06.2016].
- Strategia Rozwoju Turystyki Miasta Lublin do roku 2025. Landbrand Lublin 2013. http://lublin.eu/gfx/lublin/userfiles/_public/turystyka/do_pobrania/strategia_czes_c_2_strategiczna.pdf [dostęp 30.06.2016].
- Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2015-2018, Lublin 2015. https://umwl.bip.lubelskie.pl/upload/pliki//129_zal.pdf [dostęp 30.06.2016].

Wszystkie fotografie: S. Bernat.

All photos: S. Bernat.

